

# KA KUTSEHARIDUSELE ON VAJA MÕELDA

## ALGUS 1. LK.

5+5+2 opositsioon on suur. Selle vastu astuvad ühekorraga välja nii tehnokraadid kui humanitaarid, nii pedagoogid-teoreetikud kui praktikud. Opositsiooni ajendavad erinevad motiivid, mis ilmselt kõik ei tulene ainult soovist meie kooli paremaks muuta. On ka konservatiivne mõttekäik, mis üldse kahtleb koolielu radikaalsema uuendamise vajaduses. Siin pean ma silmas eelkõige katset kooli uuenduste võimatust põhjendada lisakulutustega. Olen nõus, et ehitusvõimsused on üle koormatud, trükkivõimalused napid. Ent ma arvan, et meie ühiskond ei ole siiski nii vaene, et ei jõua uusi koolirahmatuid trükkida ja koolimaju ehitada, kui seda ikka tõesti vaja on. Küsimus on pigem veendumuses ja tahtmises.

Ma ei ole 5+5+2 veendunud pooldaja. Palju on siin minugi meelest lahtist ja vaieldavat.

Ma ei tea ka täpselt, mis asjaoludel 5+5+2 päevakorrale tõusis, kuid mulle näib see siiski andvat eelseid, mis suuremat tähelepanu vajaksid.

Teadvustagem lähte-eeldusi: 12-aastane kool, mis tahes alternatiivi korral, on mõeldav vaid 6-aastaste laste kooli minnes. Siit ka vajadus rehendada mitte ainult koolis käitud, vaid ka elatud aastaid. Veel kevadel räägiti palju kooli lapsesõbralikumaks muutmisest. Mina seostan lapsesõbralikumaks muutmist eelkõige algklassidega. Me oleme valmis panema lapsi kooli 6-aastaselt, lühendades nende lapsepõlve aasta võrra. (Peab märkima, et praeguseks ei ole veel teada 6-aastaselt koolimineku kasu massikoolides, eriti õpilase isiksuse kujunemise seisukohalt.) Arvan, et 5-aastane algkool aitaks muuta 6-aastastele koolimineku ja õppetöö lapsepõlveks. Algekooli lõpetab ju sel juhul ikkagi vaid 10–11 aastane laps. Oluline muutus nii tema bioloogilises, psühholoogilises kui sotsiaalses arengus saabub pärast seda vanust. Saabub murdeaeg. Ja see juba tingib objektiivse eelduse varasemast erineva õppe- ja kasvatussüsteemi loomiseks.

Teine ka mitte sugugi vähem tähtis 5+5+2 pluss on selles, et haridusteede lahkumine (keskkool, tehnikum, kutsekool) lükatakse võrreldes praegusega aasta võrra edasi. Tõsi, ka näiteks variandi 5+4+3 puhul lahknevad haridusteed mitte pärast 8. klassi nagu praegu, vaid pärast 9., aga see nihe on näiline. 9-

aastane põhikool saavutatakse 6-aastaselt koolimineku tulemusena. Selle variandi kohaselt tulevikus 9. klassi lõpetaja on sama vana kui praegu 8. klassi lõpetaja. Praegu 8. klassi lõpetaja aga ei ole üldjuhul valmis valima kardinaalselt erinevate haridus- ja eluteede vahel. Ja ei ole põhjust arvata, et 6-aastaselt koolimineku selles midagi olulist lisab.

Elutee valiku küpsust päris suvaliselt muuta ei ole võimalik, selle varasemaks toomine on küsitav, see on tihe- das seoses eneseteadvuse kujunemisega. Viimane on aga otsesõltuvuses bioloogilise küpsemisega, konkreetsemalt puberteediajaga. 6-aastaselt koolimineku puberteedia sabumist ja murrangut eneseteadvuse kujunemises ettepoole ei too, suurem haridus saadakse vaid bioloogiliselt ja pühholoogiliselt nooremana.

Elutee valikut mõjutab ka üldine sotsiaalne küpsus. Inimühiskonna arengu käigus on sotsiaalse küpsuse saabumine nihkunud järjest edasi. Alaealise iseseisva tegutsemise õigused on äärmiselt piiratud. Ta ei tohi isegi õhtul ilma täiskasvanuta pärast kella 21 tänaval olla, aga ta peab olema suuteline asjatundlikult ja teadlikult valida oma elutee. Ka sellelt seisukohalt on 10-aastane põhikool soovitamav kui teised variandid.

Elutee valiku valmidus eeldab vastavat õppetöö korraldust. Seda ei saa vaadata kui kutsesobivuse diagnoosi küsimust, mida on võimalik lahendada tunni või paaria. Et noort inimest elukutse valikuks ette valmistada, on vaja õppetöö aega, ka uusi õppeaineid. Ja seegi on üks argumente, mis räägib põhikooli tsükli pikendamise kasuks.

5+5+2 puhul on positiivne siiski ka see, et kohustusliku põhikooli aeg pikeneb. On ette heidetud, et 5+5 on varjatud tagasipöördumine kohustusliku keskhariduse juurde. Analooogia on siin olemas. Kuid üldise haridustaseme tõstmise taotlus ei ole ju põhimõtteliselt vale. Hariduse andmine võimalikult suurtele rahvahulkadele on sotsiaal-majandusliku arengu eeltingimus.

Siin on ka üks puht eetika küsimus, mille selgeksrääkimine antud probleemile seisukohalt on oluline. Nimelt ei ole inimesed osalt looduse tahtel ja osalt kasvukeskkonna toimel vaimset võrdsuutlikeks sündinud ja kujunenud. Meie koolisüsteem seda tõsiasja ei arvesta. Paljud koolile rasked õpilased on tekkinud seetõttu, et nad on allutatud ühesugusele programmile, mis suu-

rele osale neist ei ole lihtsalt jõukohane. Juba õppetöö korraldusse on sisse programmeeritud, et mitte kõik õpilased ei saa õppetöös edu tunda. Nii on algklassides, eriti keskastmes, aga ka keskkoolis. Et paljud ei tule toime ka 8-klassilise kooli programmi omandamisega, see ei tulene üksnes lapsest, vaid ka programmist, ja seda viimast me saame muuta.

Me peame eristama kahte asja — ühelt poolt kõikide laste võrdset õigust ja kohustust käia koolis teatud aeg, sõltumata vaimsetest võimetest, ja teisalt kohustuslikku õppeprogrammi. Need ei ole üks ja sama. Ka põhikooli on vaja diferentseerida. Koolihariduse kohustuslikkus ja õppetöö diferentseerimine on keerukad nähtused, neis on palju aspekte. Aga ühes võiksime kokku leppida juba praegu: igal lapsel olgu õigus ja kohustus käia üldhariduskoolis vähemalt nii kaua, kuni tal teki- vad juriidilised õigused — 16. eluaastani. Seda me saavutame 6-aastaselt koolimineku korral 10-aastase põhikooliga (6+10), ainult et laps käigu sellises koolis, klassis, õpirühmas, millises ta on võimeline õppima.

Väitluses on viidatud sellele, et kohustuslik keskharidus on soodustanud õpilaste läbivedamist koolist. Õige. Kuid veel suurem formaalsus on katse kutsekeskkoolis (ja ka keskeriõppeasutuses) ühekorraga ja sama lühikese ajaga anda nii kutse kui ka keskharidus noorele, kes ei suutnud õppida üldhariduskoolis. Üleminek 5+5+2 üldhariduskoolile annab võimaluse teisiti läheneda ka kutsekoolile ning vabastada ta üldhariduse andmise funktsioonist. 10 kooliaastast peaksid andma sellise hariduse, millel saaks põhineda põhiliste töölistikutete omandamine (1–2 aasta jooksul).

Üleminekut algkutseshariduse ja üldise keskhariduse ühildamisele kutsekeskkoolides ei saa pidada õigustatuks.

Väidetakse, et tänapäevases tootmises tuleb kvalifitseeritud töölist, lähtudes tootmisvajadustest, tehnoloogia, konjunktuuri jne. muutustest mitmeid kordi põhjalikult ümber õppida, ka eriala vahetada jne. Kutseharidus peab seetõttu olema äärmiselt dünaamiline ja paindlik. Kutsekeskkoolides on kutsehariduse omandamine muutunud väga pikaajaliseks. Kas ikka vorstivormijaks ja lüpsjaks tuleb õppida 3 aastat?

Dünaamilist kutseharidussüsteemi tuleb vaadata koos üldhariduskooliga. Võimet omandada kiirelt kutseharidust, võimet ümber õppida ja ümber kvalifitseeruda tuleb seostada korraliku üldharidusega. Ent tundub, et selles ei jõua haridusametkonnad vist enne üksmeelele kuni nad pole ühendatud. Siis peaks kasvõi juba puht majanduslikust aspektist selgeks saama, et üldharidust on otstarbekas anda üldhariduskoolis, (alg-)kutseharidust aga kutsekoolis.

Lähtudes kutsehariduse ja üldhariduse eristamise vajadu-

sest, tuleb meil siiski anda põhikoolis võimalikult kompaktsed ja terviklik haridus, teades, et paljud seda enam juurde ei saa. Seepärast näen ma meelsasti, et põhikool oleks 10-aastane.

Keerukamate töölistikutete ja kutsekeskhariduse omandamine võiksld ka 5+5+2 variandi korral üldjuhul põhineda täielikul keskkoolil. Sisuliselt see kogemus ja ka kooli korraldus oli meil seni olemas. Olid tehnikakoolid ja praegu on vastavad rühmad, kuhu võetakse ainult keskharidusega noori. Samuti võeti ja võetakse ka praegu keskeriõppeasutustesse küllaltki palju keskkoolilõpetajaid.

Arvan, et keskeriõppeasutuste komplekteerimine üldjuhul keskharidusega noortest aitab oluliselt parandada keskeriõppeasutuste spetsialistide ettevalmistamist. Kasvõi juba nende koolide õpilaskontingendi sihipärasema kujundamise kaudu. Keskeriõppeasutuse valik on küllaltki keerukas. Seal tulevad ju tootmisjuhid ja spetsialistid. Kuid ära tunda, millises 14–15 aastases noorukist võiks saada tootmisjuht, on ilmselt väga raske, kui mitte võimatu. Ei ole ju saladus, et paljudest tehnikumide lõpetajatest juba nende isiksusomaduste tõttu ei saa mitte iialgi tootmisjuhti. Praeguseks ongi keskeriõppeasutused juba liialt suures osas kujunenud töölistikaadri ettevalmistamise kohaks. Keskeriõppeasutuste valikuks ei ole vaja mitte ainult koolis käitud klasse, vaid ka kuigivõrd elukogemust ja sotsiaalset küpsust.

Keskeriõppeasutuste vabastamine üldhariduse andmisest peaks suurendama nendes õppeprotsessi tulemuslikkust ja erialale kontsentreeritust. Ilmselt viiks see tee nende ümberkujunemise 2–3 aastaste kolledžite taolisteks õppeasutusteks. Meie praegune keskeriõppeasutus on ebamäärasel staatusel. Tehnikumi lõpetaja tööalane positsioon on liialt lähedane keskkooli lõpetaja omale, aga liialt kaugel kõrgkooli lõpetaja omast.

Praeguse haridussituatsiooni olulisimaid probleeme on üldhariduse, (alg-)kutsehariduse, keskeriõppeasutuste ja kõrghariduse põhjendatud vahekorraldamine. Ja seda mitte üksnes väljalastavate spetsialistide hulga tasandil, vaid ka hariduse sisu tasandil.

Väga oluline probleem, mis praegu on hariduselus demokraatlikult ja humanistlikult lahendamata ja millele ei ühe ega teise alternatiivi autorid tähelepanu ei osuta, on see, kuidas organiseerida lahknevat. Arvan, et senini praktiseeritav viis, mis määravaks on etteantud plaan — kuhu ja kui palju õpilasi suunata — jäägu ajalukku. Praegu aktuaalsete koolisüsteemi alternatiivide autorid otseselt uut mehhanismi välja ei paku, kui mitte arvestada nende oletatavat eeldust, et paljud õpilased niikuinii põgenevad koolist esimesel võimalu-

sel. Kõneks on olnud vaid mõningad proportsioonid erinevate haridussüsteemide vahel. 5+5+2 projekt lähtub sellest, et keskkooli lähedavad need noored, kes jätkavad õpinguid kõrgkoolis. Kirjanikud soovivad, et keskkoolis õpiks edasi vähemalt 60%. Aga kuidas nii üht kui teist saavutada?

Näib siiski, et demokraatia ajastul (ka elutee ja elukutse valikul) ei ole võimalik selliseid kindlaid proportsioone üheselt maha panna. Haridussituatsiooni juhtimine ei peaks seadma eesmärgiks mitte niivõrd teatud proportsioonide saavutamist, kui- võrd teatud ideede, printsiipide, teatud hariduspoliitika läbiviimist. Üks haridussituatsiooni juhtelgi peaks olema taotlus ja suundumus suuremale haritusele. Vahetult pärast põhikooli saab seda anda kõige enam keskkool. Ja keskkooli suund tuleks pingestada, väärtustada. Praegu, kui süvaõppega klassid välja jätta, ei ole keskkooli komplekteerimine pingestatud — harilikku keskkooli ju konkurss pole. Pingestatud on hoopis teine — aga seda juba halvas tähenduses — kutsekeskkooli suund: selle komplekteerimisel on kutse- orienteerijate põhitähelepanu.

Keskkooli suunda pingestamast takistab asjaolu, et viimastel aastatel on keskkooli väärtus õpilaste (ja mitte ainult nende) teadvuses suuresti langenud. Ma ei ole kindel, kas praegu enam 60%. 8. klasside lõpetajast üldse soovibki keskkooli minna.

Mingil juhul ei tohiks aga juhtuda, et keskkooli minnakse sundkorras või seetõttu, et parajasti kuhugi mujale minna pole. Kuidas mitte-administratiivsel teel vähendada keskkooli siirduvate noorte hulka, on põhimõtteliselt lahendatav konkursside eksamite, testide jms. teel. Märksa raskem on aga taastada noorte huvi teadmiste, õppimise, hariduse, keskkooli vastu. Ei ole mõtet koostada keskkooliklasse noortest, keda õppimine ei huvita. Seetõttu arvan, et keskkooli ja kutsekooli proportsioon peab olema dünaamiline ning (vähemalt osaliselt) sõltuma sellest, kui palju noori üldse on huvitatud keskharidusest ja sellele järgnevaist haridus- ja eluteedest.

Arvan, et 5+5+2 ei tule vaadata kui saatanlikku absoluuti, mille vastu tuleb organiseerida üks suur ühine sõjakäik. Ma näen seda siiski areneva ideena, kompromissi otsimisena reaalses vastuoludes ja võimalustes.

OLEV MUST

SAMAL TEEMAL:

«KUIDAS UUENDADA KOOI?»

EDASI

3. nov. 87.